

Wilde eenden

foto: van Nieuwenhoven

ONDERZOEK AAN DE KWARTEL IN NEDERLAND

1. Inleiding

De meeste mensen hebben wel eens gehoord van de kwartel, al is het slechts van het spreekwoord: "Zo doof als een kwartel". Minder mensen kennen dit kleine hoenderachtige vogeltje wat beter. Dit vindt ondermeer zijn oorzaak in de verborgen levenswijze van de kwartel. Het vogeltje leeft in hoofdzaak van onkruidzaden en broedt in graanakkers, onkruidgezelschappen, hooigraslanden, klavervelden, e.d.. Deze bieden goede beschutting aan de kleine kwartel en samen met het feit dat hij zich in zijn broedgebied vooral lopend verplaatst maakt dit dat we de kwartel niet gauw te zien krijgen. Alleen als hij plots opgeschrikt wordt wil de kwartel wel eens een stukje vliegen en krijgen we hem te zien.

We zien dan een kleine vogel, die wat betreft vorm en

vliegwijze veel lijkt op een patrijs, maar een stuk kleiner is dan deze laatste. Hiertegenover staat dat het geluid dat de mannelijke kwartel maakt, nl. een aantal keren herhaald "kwik-me-dit", zeer karakteristiek is en met geen enkel geluid van een andere soort verward kan worden. De kwartel roept echter bij voorkeur tegen zonsopgang en overdag laat hij zijn roep nog maar sporadisch horen. Dus zullen we nogal vroeg uit de veren moeten, om maar in de vogelsfeer te blijven, willen we de kwartel horen roepen.

Toch, als we oudere mensen spreken, blijken deze de kwartel goed te kennen. Vooral mensen die zich veel in het veld bevonden, met name boeren en in mindere mate ook wel jagers, kunnen een woordje meespreken over de kwartel. Waarom juist de oudere mensen onder ons? Wel, hiermee komen we aan een belangrijk punt in dit betoog, nl. het gaat in de jongste tijd slecht met de kwartel in Europa. Was de kwartel in het begin van deze eeuw nog een vrij algemeen voorkomende vogel, thans is zijn aanwezigheid bijkans een zeldzaamheid. En hierin ligt een tweede, en mijns inziens de belangrijkste reden, waarom veel mensen nog nooit kennis gemaakt hebben met de interessante vogel die de kwartel ongetwijfeld is.

Wat zijn nu de oorzaken van deze sterke achteruitgang van het kwartelbestand in Europa? Allereerst zou ik willen noemen de grote kwartelvangst ten behoeve van de consumptie in de landen rondom de Middellandse zee. Deze vindt vooral plaats in de herfst. In deze tijd hebben de kwartels een hoge voedingswaarde door hun tijdens de zomer opgeslagen vetreserves. Die vetreserves heeft de vogel nodig voor zijn energievergende tocht naar gebieden ten zuiden van de Sahara waar de kwartel overwintert. In de vorige eeuw en in het begin van deze eeuw werden jaarlijks miljoenen kwartels gevangen.

Tegenwoordig gebeurt dit nog steeds, maar de ge-

vangen aantallen bedragen door de bestandsvermindering nog maar enkele tienduizenden per jaar. Toch is dit niet de enige oorzaak van de achteruitgang van het kwartelbestand in Europa. Vroeger immers wisten de kwartels zich onder deze vangstdruk wel te handhaven. Weliswaar schommelde toen ook het bestand van jaar tot jaar en kwamen er toen ook slechte kwartel jaren in Europa voor, waarin nauwelijks of geen kwartels waargenomen werden. Dit had niets te maken met achteruitgang van de soort, maar moet gezien worden in verband met het invasie karakter van de soort. De kwartel schijnt al naar gelang de neerslag en voedselomstandigheid in het zuidelijk gedeelte van zijn broedareaal, elk jaar weer verschillend ver naar het noorden te trekken. Tegenwoordig spreekt men ook nog wel van "goede" en "minder goede" kwartel jaren, maar het is duidelijk dat over de hele lijn genomen het bestand schrikbarend achteruit gaat.

We zouden als oorzaak voor de achteruitgang van de kwartel veel eerder een verband moeten zien tussen de vangstdruk in de mediterrane streken en de veranderde landbouwmethoden van de laatste decennia. Wat betreft dit laatste kunnen we denken aan de chemische onkruidbestrijding, de reiniging van het zaadgoed, het gebruik van kunstmest, mechanisatie e.d.. Deze veel intensievere landbouw lijkt in te grijpen in de voor de kwartel noodzakelijke levensbehoeften.

Daarentegen zouden de toenemende verbouwing van klaver en wintergraan en het later in het seizoen kunnen maaien door het gebruik van combines eerder als positieve factoren kunnen worden beschouwd dan als negatieve.

De oorzaken voor de bestandsvermindering lijken behoorlijk complex te liggen en er heerst nog weinig duidelijkheid over. Om meer duidelijkheid hieromtrent te krijgen is het onder andere nodig dat de oecologie van de kwartel grondig onderzocht wordt

om zodoende erachter te komen welke preciese aanspraken de kwartel maakt op zijn milieu.

2. Het onderzoek

Om bovenstaande redenen heb ik begin 1977 besloten om te proberen iets meer van de kwartel te weten te komen door middel van een onderzoekje. Hierbij heb ik de hulp nodig van mensen die nogal eens in de vrije natuur verblijven en die hun ogen en oren goed de kost geven. Ik vraag hen om als zij in het verleden of in de toekomst waarnemingen gedaan hebben of nog zullen doen aan kwartels, een aantal gegevens hieromtrent te willen verzamelen aan de hand van onderstaande lijst en deze aan mij te willen zenden. Alle medewerkers krijgen te zijner tijd een verslag van de resultaten toegestuurd.

Het onderzoek gaat uit naar de oecologie van de kwartel en in het bijzonder naar de keuze van het broedbiotoop. Verder wordt de verspreiding over Nederland vanaf 1900 bestudeerd.

Met betrekking tot bovenstaande, vraag ik gegevens over de kwartel wat betreft de in punt 3 genoemde zaken.

3. Lijst met punten waarover informatie gevraagd wordt

A. Algemeen

1. plaats van waarneming
 - a. gemeente en provincie
 - b. naam van het gebied
 - c. datum
 - d. tijd van de dag
2. aantal waargenomen vogels
3. bijzonderheden omtrent de waarneming, bijv. overtrekkende exemplaren, roepende mannetjes enz.
4. broedgeval: waarschijnlijk of zeker broedgeval (bij voorkeur SOVON-normen hanteren)
5. weersomstandigheden, trekrichting, vlieghoogte, verstoringen e.d.

6. gegevens over eventuele uitgemaakte nesten, vorm, grootte, grootte van het legsel e.d.

B. Broedbiotoop

1. vegetatie of gewas waaruit het broedterrein bestaat *)
2. oppervlakte van het broedterrein
3. onkruiden in het broedterrein: soortnaam en volgorde van relatieve dichtheid
4. omgeving van het broedterrein: aangrenzende percelen, bos, weiland, akker, enz. ook soort bos, akker enz. aangeven
5. grondsoort en geografische/geologische bijzonderheden van het broedterrein
6. aanwezigheid van water in de directe omgeving van het broedterrein; type water: beek, rivier, kanaal, vijver enz.; afstand van water tot broedterrein
7. de afstand van het broedterrein tot de dichtst bijzijnde menselijke nederzetting: dorp, stad, industrie, camping enz.
8. verkeer in de buurt van het broedterrein: afstand tot dichtst bijzijnde geasfalteerde weg, aantal autos per uur; afstand tot dichtst bijzijnde landweg, aantal voorbijgangers per uur/dag
9. activiteiten van landbouwers in het broedterrein: of in de omgeving ervan: spuiten van chemische bestrijdingsmiddelen, gebruik van kunstmest, gebruik van landbouwmachines, maaiactiviteiten enz.
10. aanwezigheid van vee in de buurt van het broedterrein
11. aanwezigheid van andere grondbroeders in het broedterrein
12. veranderingen in terreinen waar vroeger regelmatig kwartels broedden en waar hun aanwezigheid de laatste jaren niet meer is vastgesteld

N.B. Het is niet de bedoeling om naar nesten te gaan zoeken. Dit kan alleen maar leiden tot verstoring. Als men in een bepaald gebied in de maanden mei en juni regelmatig een of meerdere roepende mannetjes hoort, kan men met vrij grote zekerheid aannemen dat het hier om een of meerdere broedgevallen gaat.

*) Onder broedterrein dient men te verstaan het gebied dat het roepende mannetje bestrijkt tijdens zijn activiteiten.

Bij voorbaat dank voor Uw medewerking. Gegevens kunt U zenden naar:

A. Broen,
Prinses Beatrixstraat 24,
Echt (L).

DE NAJAARSTREK VAN DE VOGELS IN LIMBURG

Een onderdeel van een landelijk onderzoek naar het trekgedrag der vogels in het najaar.

In 1976 startte de V.W.G. Winterswijk een landelijk onderzoek naar het trekgedrag van de vogels in de herfst.

Als landelijk coördinator fungeert vanaf dat moment Dhr. H. Wessels uit Aalten, lid van bovengenoemde vogelwerkgroep.

Ook de vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg bereikte een verzoek om medewerking aan dit onderzoek.

Vanaf het najaar 1976 nemen leden van de vogelstudiegroep deel aan de uitvoering van dit onderzoek. Waren er in 1976 evenwel nog maar 4 telposten met ongeveer 15 tellers, in 1977 waren er ondertussen al 12 telposten met $\pm$ 50 tellers in Limburg. Buiten